

ΣΥΖΥΓΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ: ΜΙΑ ΠΙΛΟΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Σεβαστή Χατζηφωτίου*

*Κοινωνική Λειτουργός, M.A., M.A. (Econ),
Διδακτορική φοιτήτρια*

Πρόλογος

Το άρθρο αυτό αναφέρεται στο κοινωνικό πρόβλημα της συζυγικής κακοποίησης κατά της γυναίκας στην Ελλάδα και τις μορφές κοινωνικής υποστήριξης προς αυτήν. Βασίζεται σε πιλοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Κέντρο Κακοποιημένης Γυναίκας και το Τμήμα Κοινωνικής Μέριμνας του Δήμου Αθηναίων (Αθήνα, Ιούνιος 1997). Στόχοι του άρθρου είναι η παρουσίαση των μεθοδολογικών εργαλείων της έρευνας, των συμπερασμάτων που προέκυψαν μετά την ολοκλήρωση και ανάλυση των συνευξενών καθώς και η διατύπωση προτάσεων για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Σκοπός του άρθρου δε είναι να συντελέσει στην αύξηση της κοινωνικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης στο θέμα της κακοποίησης κατά των γυναικών, και στην παραγωγή γνώσης για τη ζωή και τον κόσμο τους που θα μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο από τις ίδιες τις γυναίκες όσο και κυρίως, από τους σχεδιαστές και εφαρμοστές της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα ώστε η γυναικεία χειραφέτηση και απελευθέρωση να προωθηθεί και το πρόβλημα της βίας στην οικογένεια να αντιμετωπιστεί.

Εισαγωγή

Το πρόβλημα της βίας κατά των γυναικών τόσο σε έγγαμες όσο και εκτός γάμου σχέσεις δεν είναι ένα καινούργιο φαινόμενο στις πιο πολλές κοινωνίες και μάλιστα υπάρχει μια πολύ πλούσια βιβλιογραφία - προερχόμενη κυρίως από χώρες της Βόρειας Αμερικής, Καναδά, Ν. Ζηλανδία, Αυστραλία και Μεγάλη Βρετανία - που αφορούν στο θέμα. Υπάρχουν ωστόσο κοινωνίες - κυρίως από τις αναπτυσσόμενες χώρες - όπου το θέμα αυτό έχει καθόλου ή πολύ λίγο μελετηθεί και ερευνηθεί. Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα σύμφωνα με τη Διεθνή Έκθεση της Ελλάδας στο 5ο Παγκόσμιο Συνέδριο για τις γυναίκες στο Πεκίνο το Σεπτέμβριο του 1995 (βλ. επίσης Εθνική Έρευνα Ελλάδος, Αθήνα, 1990), δεν έχει γίνει καμιά συστηματική επιστημονική έρευνα για τις μορφές της βίας κατά των γυναικών σε κανένα τομέα. Με εξαίρεση μερικών

---

* Η Σεβαστή Χατζηφωτίου είναι διδακτορική φοιτήτρια στο Πανεπιστήμιο του Manchester της Αγγλίας και μεταπτυχιακή υπότροφος του Ι.Κ.Υ. Το άρθρο αυτό βασίζεται στην πτυχιακή της εργασία που κατατέθηκε για την απόκτηση του Μ.Α. (Econ) στη Μεθοδολογία Κοινωνικών Ερευνών.

πολύ ενδιαφερουσών αλλά και αναχρονιστικών πια μελετών που αφορούν σε θέματα όπως η αγροτική ελληνική οικογένεια και θέματα τιμής (Campell, 1964; Friedl, 1962; Sanders, 1962; Mendras, 1961) ή πάλι σε θέματα κατανομής της δύναμης και συζυγικής ικανοποίησης στην ελληνική οικογένεια (Safilios - Rothchild, 1967), ή ακόμη το σύνδρομο της κακοποιημένης συζύγου από την πλευρά της ιατροδικαστικής επιστήμης (Επιβατιανός, 1981), δεν υπάρχει καμία άλλη εμπειρική έρευνα για το θέμα της γυναικείας κακοποίησης και τις κοινωνικές της προεκτάσεις στην Ελλάδα. Έτσι, η πιλοτική αυτή έρευνα που παρουσιάζει περιληπτικά το άρθρο φαίνεται να αποτελεί την πρώτη σύγχρονη εμπειρική μελέτη για τη βία κατά των γυναικών και την οικογενειακή και κοινωνική υποστήριξη που δέχτηκαν στην Ελλάδα.

Στη συνέχεια θα παρουσιαστεί μια σύντομη ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, τα μεθοδολογικά εργαλεία και οι προσεγγίσεις που χρησιμοποιήθηκαν για τη διεκπεραίωση του πρακτικού μέρους της έρευνας καθώς και τα συμπεράσματα που εξήχθησαν.

Σύντομη βιβλιογραφική ανασκόπηση

Το πρόβλημα της ανδρικής κακοποίησης κατά των γυναικών (και παιδιών) έχει δυστυχώς μια μακρά ιστορία. Ωστόσο, ήταν μόνο από το 1970 και μετά όταν ερευνητική δουλειά έφερε το πρόβλημα αυτό στην επιφάνεια και τη δημόσια ενημέρωση. Πιο συγκεκριμένα, ήταν κυρίως η φεμινιστική έρευνα, η οποία ξεκίνησε από το κίνημα για τη γυναικεία απελευθέρωση, που έδωσε έμφαση στις εμπειρίες κακοποίησης των γυναικών, τη συχνότητα της βίας, τη δυσκολία των γυναικών στην αναζήτηση βοήθειας από διάφορες πηγές και σε θέματα κοινωνικής πολιτικής γενικότερα (Hammer and Maynard, 1987; Mullender, 1996).

Η διεθνής σχετική βιβλιογραφία είναι πλημμυρισμένη από αντιπαραθέσεις που αφορούν στο θέμα των διαφόρων κοινωνιολογικών εξηγήσεων της ανδρικής βίας στην οικογένεια. Συνοπτικά, βρίσκουμε τις ατομικιστικές θεωρίες (individualistic theory), τις θεωρίες της κοινωνικής μάθησης (social learning theory), των οικογενειακών συστημάτων (family systems theory) που αποδίδουν το πρόβλημα στη γυναίκα - θύμα και μιλούν με όρους όπως "σύνδρομο κακοποιημένης συζύγου", ή "ο κύκλος της κακοποίησης" και άλλους (Walker, 1984), όροι που κάθε άλλο παρά προωθούν τη γυναικεία θέση και υπόσταση και κάθε άλλο παρά δικαιώνουν κάθε άλλο παρά τις γυναικείες εμπειρίες και αγώνες. Σε αντίθεση με τις παραπάνω θεωρίες, έρχεται η φεμινιστική πλευρά, η οποία αναπτύσσει τη θεωρία της βασίζοντας το πρόβλημα στην καταπίεση και εκμετάλλευση της γυναίκας στην κοινωνία και τοποθετώντας την ανδρική βία μέσα στο σύνολο της ανδρικής δύναμης και υπεροχής που δομείται και αναπτύσσεται μέσα στο ιστορικά διαμορφωμένο καθεστώς της πατριαρχίας (Kelly, 1995; Dobash and Dobash, 1992;). Είναι αυτή η προσέγγιση που υιοθετήθηκε για τη μελέτη αυτή. Είναι φανερό από τη βιβλιογραφία ότι ο όρος κακοποίηση δεν σημαίνει μόνο σωματική βία. Αναφέρεται επίσης στο σεξουαλικό βιασμό, αλλά και στην ψυχολογική, συναισθηματική και λεκτική κακοποίηση που υφίσταται κάποιος.

Όπως αποκαλύπτουν οι έρευνες, η συζυγική κακοποίηση είναι ένα πρόβλημα που ορίζεται ως προσωπικό, και κατά συνέπεια θα πρέπει να μείνει κρυφό, να αποτελεί το οικογενειακό μυστικό και να μην αποκαλύπτεται δημοσίως. Αυτός είναι και ο λόγος που κάνει τους ερευνητές να μην μπορούν να μιλούν με

ακρίβεια για τα ποσοστά κακοποιημένων γυναικών αφού το πραγματικό μέγεθος του προβλήματος παραμένει άγνωστο. Κατά συνέπεια οι γυναίκες υπομένουν την κακοποίησή τους για πολλά χρόνια καθώς το να μιλήσουν γι' αυτή θα σήμαινε προδοσία του οικογενειακού απορρήτου, αλλά και προσωπική ταπείνωση και εξευτελισμός, αφού θα φαινόταν ότι είχε αποτύχει στους βασικούς της ρόλους, αυτούς της καλής συζύγου και μητέρας. Έτσι, έχοντας να αντιμετωπίσουν όλες τις δυσκολίες που συνεπάγονται οι οικονομικές, κοινωνικές, θρησκευτικές και συναισθηματικές διαστάσεις της αποκάλυψης της κακοποίησής τους, οι γυναίκες στην πλειοψηφία τους προτιμούν να παραμείνουν στη σιωπή τους και να κάνουν υπομονή ελπίζοντας πως τα πράγματα θα αλλάξουν.

Υπάρχει όμως κάποιο σημείο στο χρόνο που η ελπίδα αυτή παύει να υπάρχει, τα όριά τους έχουν εξαντληθεί, η ίδια τους η ζωή κινδυνεύει καθώς και η ζωή των παιδιών τους. Τότε παίρνουν τη δύσκολη απόφαση να προβούν σε κάποια δράση και να μιλήσουν για το χρόνιο πρόβλημά τους σε κάποιο φιλικό πρόσωπο αρχικά ή σε κάποιο ειδικό φορέα στη συνέχεια. Είναι η εξέταση αυτών των χρονικών σημείων στα οποία θα αναφερθεί το άρθρο στη συνέχεια, αφού προηγηθεί η παρουσίαση του μεθοδολογικού πλαισίου και των τεχνικών που χρησιμοποιήθηκαν.

Μεθοδολογία και Μέθοδοι

α. Ερευνητικές προσεγγίσεις

Η έρευνα αυτή ήταν μια ποιοτική και εξερευνητική μελέτη που είχε σκοπό τη διερεύνηση των εμπειριών των Ελληνίδων κακοποιημένων γυναικών σε σχέση με την κοινωνική υποστήριξη που ζήτησαν και έλαβαν από ανεπίσημους φορείς βοήθειας όπως η οικογένειά τους, οι φίλοι ή οι συγγενείς τους.

Οι ποιοτικές μελέτες εξετάζουν “μη ποσοτικά δεδομένα που αφορούν τους ανθρώπους και τις ιστορίες τους με τους οποίους οι ερευνητές παρατηρούν και συζητούν...” (Berg, 1989:6). Έχουν διάφορες χρήσεις όπως την κατανόηση και την εξερεύνηση και δεν στηρίζονται στην ποσότητα των δεδομένων, όπως οι λεγόμενες ποσοτικές έρευνες, αλλά στην ποιοτική, δηλαδή στην εις βάθος ανάλυση και μελέτη των δεδομένων που συγκεντρώνονται από τη φάση της συλλογής στοιχείων (data collection). Ήταν αυτή η έμφαση της ποιοτικής έρευνας στην ανάπτυξη βαθιάς κατανόησης ενός φαινομένου που οδήγησαν στην επιλογή αυτού του τύπου έρευνας (Bryman, 1988).

Επίσης, θεμελιακή θεωρητική προσέγγιση στην έρευνα αυτή ήταν η φεμινιστική. Επισημαίνοντας τη φεμινιστική προσέγγιση δεν σημαίνει ότι χρησιμοποιήθηκε μια συγκεκριμένη μεθοδολογία (θεωρητικό πλαίσιο) ή μέθοδος (τεχνική) αφού, όπως η βιβλιογραφία στο χώρο αυτό αποκαλύπτει, δεν υπάρχει καμιά τέτοια ορολογία ως “φεμινιστική μεθοδολογία”. Αντίθετα, υπάρχουν πολλές πηγές που μαρτυρούν τη μεγάλη ποικιλία των μεθόδων που χρησιμοποιούνται από φεμινιστές και φεμινίστριες ερευνήτριες, ακολουθώντας πιστά τον κανόνα ότι δεν υπάρχει μόνο ένας σωστός τρόπος για να διερευνήσει κανείς τις βασικές ερωτήσεις του θέματος, που ερευνά (Reinharz, 1992: 13-17; Stanley, 1990; Harding, 1987). Υιοθετώντας και τη φεμινιστική προσέγγιση κρατήθηκε μια κριτική στάση στο θέμα προκαλώντας κυρίαρχες ιδεολογίες, παραδόσεις και στερεότυπα σχετικά με το ανδρικό και θηλυκό γένος (gender).

β. Εργαλείο έρευνας: Δομημένη Συνέντευξη

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή στοιχείων ήταν η δομημένη συνέντευξη. Η συνέντευξη θεωρείται η ισχυρότερη ερευνητική μέθοδος που χρησιμοποιείται από τους περισσότερους ερευνητές κοινωνικών επιστημών. Ακόμη, όπως τονίζουν οι τελευταίοι είναι μεγάλη η δύναμη που αυτή εμπεριέχει στο να ενθαρρύνει τους συμμετέχοντες να αποκαλύψουν με πλούσιες περιγραφές τις εμπειρίες τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Reinhartz (1992:44), “ακούγοντας τις γυναίκες να μας μιλούν, κατανοώντας τη συμμετοχή τους στα κοινωνικά συστήματα και αναγνωρίζοντας τη διανομή κάποιων φαινομένων στα οποία μας δίνετε πρόσβαση μόνο μέσω μιας ευαίσθητης συνεντευξιακής σχέσης, μπορούμε να αποκαλύψουμε ολόκληρους κόσμους εμπειριών που μέχρι πριν ήταν παραμελημένοι ή παρεξηγημένοι”.

Οι συνεντεύξεις βασίστηκαν σε δομημένο ερωτηματολόγιο με κλειστές και ανοικτές ερωτήσεις, χωρισμένο στις εξής κατηγορίες: α. Δημογραφικά στοιχεία (και των δύο μελών του ζευγαριού), β. Ιστορικό της κακοποίησης, γ. Βοήθεια που ζητήθηκε ή δεν ζητήθηκε από φίλους, οικογένεια, συγγενείς, κ.λπ. και λόγοι που αιτιολογούν και τις δύο περιπτώσεις αντίστοιχα, δ. Αντιδράσεις των παραπάνω πηγών βοήθειας και ε. Σχέδια και σκέψεις για το μέλλον.

γ. Δείγμα της έρευνας

Στην έρευνα αυτή συμμετείχαν 17 γυναίκες που βίωναν ή βίωσαν σχέσεις κακοποίησης από τους συζύγους ή τους συντρόφους τους. Εντοπίστηκαν και ενημερώθηκαν για την έρευνα αυτή από το Κέντρο Υποδοχής Κακοποιημένης Γυναίκας στην Αθήνα, το Τμήμα Κοινωνικής Μέριμνας του Δήμου Αθηναίων και από τον Ξενώνα για τις κακοποιημένες γυναίκες στην Αθήνα.

Πολύ ισχυρό και βοηθητικό στοιχείο για την προσέγγιση των γυναικών αυτών ήταν η άψογη συνεργασία με τους κοινωνικούς λειτουργούς των παραπάνω πλαισίων χωρίς την οποία δεν θα γινόταν δυνατή η ολοκλήρωση της μελέτης. Το χωροχρονικό πλαίσιο των συναντήσεων με την κάθε γυναίκα χωριστά επαφιόταν εξ ολοκλήρου στη δική της προτίμηση για τη δική της εξυπηρέτηση. Οι συνεντεύξεις διήρκεσαν από 1.30 έως 4 ώρες με μέσο όρο 2.30 ώρες. Δώδεκα από τις δεκαεπτά γυναίκες συμφώνησαν στη μαγνητοφώνηση της συνέντευξης και ήταν όλες ενημερωμένες για τη χρήση του υλικού σε προβλεπόμενες δημοσιεύσεις και κοινοποιήσεις. Η συμμετοχή τους ήταν εθελοντική και δινόταν εγγυήσεις για την αυστηρά εμπιστευτική χρήση ονομάτων και προσωπικών στοιχείων που θα αναφέρονταν κατά τη διάρκεια της συνέντευξης. Η προστασία και η δίκαιη και ηθική αντιμετώπιση των γυναικών που συμμετείχαν ήταν υψίστης σημασίας για την ερευνήτρια (Sarantakos, 1993: 21-26).

δ. Ανάλυση δεδομένων

Μετά το τέλος των συνεντεύξεων άρχισε αμέσως η απομαγνητοφώνησή τους. Με τη “μηχανή απομαγνητοφώνησης” (transcription machine) το κέρδος του χρόνου ήταν πολύτιμο. Κατά τη διάρκεια του σταδίου αυτού σχηματίστηκε μια πρώτη άποψη για την κατηγοριοποίηση των απαντήσεων των γυναικών και έτσι ήδη είχε ξεκινήσει ένα είδος “προκαταρκτικής ανάλυσης των δεδομένων” (preliminary data analysis). Μετά από επαναληπτικό και προσεκτικό διάβασμα των διαλόγων και χορήγησής τους στο MS Word for windows, προ-

χώρησα στην “κεντρική φάση της κατηγοριοποίησης” (Dey, 1993). Καθώς εννοιολογικές και νοηματικές κατηγορίες εμφανιζόταν, προχωρούσα σε “διαρκείς σταθερές συγκρίσεις” μεταξύ τους (method of constant comparisons) που διασφάλιζαν την ομοιότητα στο περιεχόμενό τους (Strauss and Corbin, 1990).

Για την τελική παρουσίαση των δεδομένων συγκέντρωσα επιλεγμένα αποσπάσματα από το υλικό των συνεντεύξεων που προσέφεραν μια βαθιά ενδοσκόπηση στις αναφορές των συμμετεχόντων, σε συνδυασμό με θεωρητικά σχόλια και αναφορές από την ερευνητική βιβλιογραφία. Χρησιμοποίησα δηλαδή τη “συστηματική θεματική ανάλυση” (systematic thematic analysis) που έχει χαρακτηριστεί ως η εναλλακτική παρουσίαση θεμάτων που πηγάζουν τόσο από τις αναφορές των συμμετεχόντων όσο και από την κοινωνιολογική θεωρία (Plummer, 1983:114).

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Παρόμοια με τα συμπεράσματα άλλων ερευνών στο εξωτερικό (Dobash and Dobash, 1979; Kelly 1988) έτσι και εδώ, δεκαεπτά κακοποιημένες γυναίκες αποκάλυψαν πως ενώ οι σχέσεις τους άρχισαν καλά και χωρίς πρόβλημα (όπως οι πιο πολλές σχέσεις), με τον καιρό οι σύζυγοι ή σύντροφοι γίνονταν όλο και πιο βίαιοι και πιο ελεγκτικοί της συμπεριφοράς τους. Επίσης, οι γυναίκες αυτές αποκάλυψαν ότι η κακοποίησή τους δεν ήταν μόνο σωματική, αλλά και - ακόμη χειρότερα - ψυχολογική, σεξουαλική και λεκτική κάτι που τους οδήγησε σταδιακά στην απόφασή τους να ζητήσουν βοήθεια από διάφορες πηγές κυρίως από τους ανεπίσημους φορείς, π.χ. οικογένεια, φίλοι, συγγενείς, γείτονες.

Πιο συγκεκριμένα η έρευνα έδωσε έμφαση στη διερεύνηση και αποκάλυψη των συγκεκριμένων εκείνων χρονικών σημείων που οι γυναίκες αυτές αποφάσισαν να κάνουν το “μεγάλο βήμα” και να ζητήσουν βοήθεια. Έτσι, σύμφωνα με τα συμπεράσματα της μελέτης, οι γυναίκες ζήτησαν για πρώτη φορά βοήθεια από κάποιο φιλικό ή συγγενικό τους πρόσωπο μόνο αφού είχαν υπομείνει ένα έως οκτώ χρόνια κακοποίησης στη σχέση τους. Αποφάσισαν να στραφούν προς κάποια βοήθεια και υποστήριξη από άλλα πρόσωπα μόνο όταν κατάλαβαν ότι δεν είχαν πια κανένα έλεγχο της κατάστασης, όταν είχαν εξαντλήσει όλα τα όριά τους, δεν είχαν άλλες ελπίδες ότι τα πράγματα θα αλλάξουν προς το καλύτερο, αλλά φοβόταν μόνο για τη ζωή και την ασφάλεια των ίδιων και των παιδιών τους. Τότε ζητούσαν νομικές συμβουλές, οικονομική βοήθεια, παροχή στέγης (όταν έπρεπε να εγκαταλείψουν το σπίτι του συζύγου) και ψυχολογική υποστήριξη.

Όλες οι γυναίκες στην έρευνα πίστευαν πως σαν σύζυγοι και κάποιες από αυτές και σαν μητέρες, θα έπρεπε να αποκαταστήσουν τη σχέση τους και να διατηρήσουν τη συνοχή και τη ζωή της οικογένειάς τους με κάθε κόστος. Με τη σκέψη αυτή σχεδόν πάντα δικαιολογούσαν την κακοποίηση που βίωναν πιστεύοντας ότι θα άλλαζε η στάση και συμπεριφορά των συζύγων σύντομα.

Ακόμη, οι γυναίκες αποκάλυψαν πως απέδιδαν τη βίαιη συμπεριφορά των συζύγων τους στην πιθανότητα ότι ίσως να μην ήταν σωστές στους ρόλους τους ως σύζυγοι, κατά συνέπεια αισθάνονταν ενοχές και έτσι έπαιρναν όλη την ευθύνη για την κατάσταση επάνω τους. Σαν αποτέλεσμα, στην προσπάθειά τους να “διορθωθούν” για να σταματήσει η κακοποίησή τους, προσπαθούσαν να προσαρμόσουν τη συμπεριφορά τους και τη ζωή τους στις επιθυμίες και απαιτήσεις του συζύγου. Επίσης, ένας άλλος λόγος που έκανε τις

γυναίκες να υπομένουν χρόνια κακοποίηση, να σιωπούν και να μην αποκαλύπτουν το δράμα τους, ήταν τα παιδιά. Νόμιζαν πως οποιαδήποτε κι αν ήταν τα προβλήματα που περνούσαν στο γάμο τους, θα έπρεπε να έχουν υπομονή και να είναι υπάκουες για το “χατίρι των παιδιών”.

Παρά τις παραπάνω ομολογίες, όταν η κακοποίηση γινόταν με τον καιρό και πιο έντονη, συνεχόμενη, συχνή και καθώς η ελπίδα για βελτίωση των πραγμάτων έπαυε να υπάρχει και να τις γεμίζει με υπομονή, τότε μόνο μπορούσαν να σπάσουν τον κύκλο της μακροχρόνιας σιωπής τους. Έτσι, οι γυναίκες αυτές μίλησαν για την κακοποίηση και ζήτησαν βοήθεια από άλλες γυναίκες φίλες τους, αδελφές τους, πολύ συχνά από κουμπάρες τους, που όπως αποδείχθηκε κατέχουν σημαντική θέση στη ζωή του ζευγαριού, και πολύ σπάνια από τους γονείς τους.

Συνοπτικά, οι γυναίκες αυτής της έρευνας άργησαν πολύ να σπάσουν τον κύκλο της σιωπής τους και να ζητήσουν εξωτερική βοήθεια και υποστήριξη από φίλους και / ή συγγενείς. Το διάστημα αυτό κυμαινόταν από ένα έως οκτώ χρόνια. Σύμφωνα με τα συμπεράσματα, όπως αναφέρθηκε, αυτό γινόταν για διάφορους λόγους. Επειδή πίστευαν ότι οι σύζυγοι θα αλλάξουν σιγά - σιγά και ότι ίσως θα έπρεπε να είναι καλύτερες σαν σύζυγοι και να φροντίζουν τις ανάγκες των συζύγων τους περισσότερο. Επίσης και αυτό είναι πολύ σημαντικό, επειδή αισθάνονταν άσχημα αλλά και ένοχα να “βγάλουν τα προσωπικά τους” σε δημόσια σχόλια και συζητήσεις. Βλέπουμε πως ο γάμος και η οικογένεια είναι κεντρικής σημασίας στις ζωές των ελληνίδων. Από τα παιδικά τους χρόνια, τα πρώτα χρόνια της κοινωνικοποίησής τους, οι γυναίκες μαθαίνουν να σέβονται το γάμο και να προσπαθούν να τον διατηρήσουν με οποιοδήποτε κόστος αφού διαφορετικά θα έχουν να κάνουν με την κοινωνική και θρησκευτική αποδοκιμασία, το στιγματισμό και την απόρριψή τους ως σύζυγοι και μητέρες και γενικά ανθρώπινα όντα με αξία. Από τη στιγμή που οι γυναίκες αποφάσισαν να προβούν σε κάποια δράση, πέρασαν από κάποια στάδια τα οποία περιγράφονται ως εξής: Α. Φιλική συζήτηση: “λέω τον πόνο μου σε κάποιον”. Στο στάδιο αυτό οκτώ γυναίκες συζήτησαν τις εμπειρίες τους με κάποιο κοντινό τους άτομο (κυρίως αδελφές, φίλες και κουμπάρες) από το οποίο ζήτησαν απλά συναισθηματική και ψυχολογική κατανόηση και υποστήριξη. Όλες οι παραπάνω πηγές βοήθειας κρίθηκαν πολύ βοηθητικές από τις γυναίκες. Β. Συνειδητή αναζήτηση βοήθειας: “δεν αντέχω πια”. Στο στάδιο αυτό οι γυναίκες απευθύνονται πάλι στα ίδια άτομα όπως στο στάδιο Α, αλλά τώρα ενημερώνουν και τους γονείς τους. Αρχίζουν να ζητούν πιο συγκεκριμένη βοήθεια όπως παροχή στέγης, νομικών συμβουλών και εμπιστοσύνη και αξιοπιστία στα όσα περνάνε. Εδώ η βοήθεια των γονέων χαρακτηρίστηκε αρνητική ή ανεπαρκής, καθώς εμφανής ήταν η επιμονή τους στο να κάνουν υπομονή γιατί τα πράγματα θα άλλαζαν. Γ. Επανεκτίμηση του εαυτού: “καμιά γυναίκα, κανείς δεν αξίζει κάτι τέτοιο”. Εννιά γυναίκες ζήτησαν βοήθεια μόνο μετά από πέντε έως οκτώ χρόνια κακοποίησης. Εδώ οι γυναίκες αποκάλυψαν ότι αισθάνονταν δυνατές για να παλέψουν για τη ζωή τους και να αντιμετωπίσουν την κοινωνική και γονική αποδοκιμασία ευκολότερα. Τώρα η βοήθεια των γονέων τους γίνεται θετικότερη με ιδιαίτερη τη στάση των μητέρων που φαίνονταν να συνδέονται περισσότερο συναισθηματικά με τις κόρες τους και τους πατέρες να εκδηλώνουν ενδιαφέρον για προσωπική συνάντηση και συζήτηση με το γαμπρό τους.

Επίσης, μια αρνητική πηγή βοήθειας για μερικές από τις γυναίκες της έρευνας ήταν η παρουσία και διαμονή της πεθεράς στο ίδιο σπίτι με το ζευγάρι, ένα πρόσωπο με πολύ δυνατή επιρροή και διεύθυνση στη

ζωή του ζευγαριού στην ελληνική κοινωνία. Τέλος, η κακοποιημένη σύζυγος φαίνεται να είναι ένα φαινόμενο συχνό και στη χώρα μας και αποτελεί ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα με πολλές οικογενειακές, νομικές, ψυχολογικές, οικονομικές, πολιτισμικές και πολιτικές διαστάσεις που μέχρι σήμερα δεν έχει αντιμετωπιστεί σοβαρά και οργανωμένα.

Λόγω του μικρού δείγματος της πιλοτικής αυτής μελέτης, τα συμπεράσματα που εξήχθησαν δεν μπορούν να θεωρηθούν αντιπροσωπευτικά. Ωστόσο, μια σημαντική ενδοσκόπηση και προβληματισμός για το θέμα αυτό καθιστούνται πλέον αναγκαία, ώστε περισσότερη μελέτη και εκτεταμένη εμπειρική έρευνα να ξεκινήσει και να συνεχίσει την εξερεύνηση του κοινωνικού αυτού προβλήματος της γυναικείας κακοποίησης.

Περισσότερη και άμεση επισήμανση, ευαισθητοποίηση και διασαφήνιση του φαινομένου είναι απαραίτητη έτσι ώστε η πολιτεία να προχωρήσει προς τη λήψη δίκαιων και αποτελεσματικών μέτρων που θα στηρίζονται στις αρχές των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας των δύο φύλων. Παράλληλα, η πολιτεία και το κράτος πρόνοιας θα πρέπει να παρέχει βοήθεια και προστασία στην κακοποιημένη γυναίκα μέσα από τη θέσπιση φορέων και το πιο σημαντικό περισσότερων εξειδικευμένων υπηρεσιών και προσωπικού. Είναι λυπηρή η διαπίστωση ότι αυτή τη στιγμή η μοναδική εξειδικευμένη υπηρεσία που προσφέρει το Ελληνικό κράτος είναι το Κέντρο Υποδοχής Κακοποιημένων Γυναικών και ένας Ξενώνας στην Αθήνα. Έτσι, η γυναίκα που θα αποφασίζει ή θα αναγκάζεται να εγκαταλείψει τη συζυγική εστία, να μπορεί να συνεχίσει τη ζωή της ανεξάρτητα από οποιονδήποτε άλλο, αφού το κράτος θα έχει φροντίσει την παροχή στέγης, εργασίας και ασφάλειας της ίδιας και των παιδιών της. Ακόμη, εκπαιδευτικά σεμινάρια, αλλά και οργανωμένες εκστρατείες - καμπάνιες με σκοπό την κοινωνική ενημέρωση και ευαισθητοποίηση πάνω στους ρόλους και την ισότητα των δύο φύλων αλλά και την αποκήρυξη της χρήσης βίας ως νόμιμη μορφή συμπεριφοράς ή κεκτημένο ανδρικό δικαίωμα ή αποδεκτό τρόπο επίλυσης προβλημάτων, θα πρέπει να διοργανώνονται σε όλη την έκταση του ελληνικού χώρου.

Με την υλοποίηση των παραπάνω προτάσεων, θα μπορούμε να πλησιάσουμε την ολοκλήρωση του οράματος της γυναικείας χειραφέτησης και την εξάλειψη της βίας τόσο απέναντι στις γυναίκες όσο και απέναντι σε άλλα μέλη της οικογένειας όπως παιδιά και ηλικιωμένοι.

Ευχαριστίες

Η ερευνήτρια θα ήθελε να ευχαριστήσει το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (Ι.Κ.Υ.) για την οικονομική του υποστήριξη στη μελέτη αυτή χωρίς την οποία δεν θα ήταν δυνατή η διεκπεραίωσή της. Επίσης, όλες τις συναδέλφους με τις οποίες συνεργάστηκε στην Αθήνα και ιδιαίτερα την κοινωνική λειτουργό κ. Γ. Μπούρη για την άψογη βοήθεια και συμπαράστασή της. Τέλος, την εποπτική της ομάδα που αποτελείται από τους καθηγητές Χρήστο Μουζακίτη (Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Τ.Ε.Ι. Αθήνας), Rebacca Dobash και Jeff Hearn (Department of Social Policy and Social Work, University of Manchester, U.K.) για τις εποικοδομητικές συμβουλές τους σε όλα τα στάδια της μελέτης αυτής.

Βιβλιογραφία

- Berg, B.L. (1989): *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, Boston: Allyn and Bacon.
- Bryman, A. (1988): *Quantity and Quality in Social Research*, London: Unwin Hyman.
- Campbell, J.K. (1964): *Honor, Family and Patronage*, Oxford: Clarendon Press.
- Dey, I. (1993): *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide*, London: Routledge.
- Dobash, R.E. and Dobash, R. (1979): *Violence Against Wives: A Case against Patriarchy*, Sussex: Open Books.
- Dobash, R.E. and Dobash, R. (1992): *Women, Violence and Social Change*, London: Routledge.
- Επιβατιανός, Π. και Βασιλειάδης, Ν. (1981), *Η Χτυπημένη Σύζυγος στην Ελλάδα*, Γαληνός, Τόμος 23, Τεύχος 6, σελ. 1047-1052.
- Friedl, E.V. (1962): *A Village in Modern Greece*, N. York: Holt and Winston
- Hanmer, J. and Maynard, M. (1987): *Women, Violence and Social Control*, London Macmillan.
- Harding, S. (1987) (e.d.): *Feminism and Science*, Milton Keynes: Open University Press.
- Kelly, L. (1995): *Women, Violence and Male Power*, Open University Press.
- Kelly, L. (1988): *Surviving Sexual Violence*, Cambridge: Polity Press.
- Mendras, H. (1961): *Six Villages d'Epire*, UNESCO: Mission Report No II.
- Mullender, A. (1996): *Rethinking Domestic Violence: The Social Work and Probation Response*, London: Routledge.
- National Report of Greece: *The status of women in Greece*, Fourth World Conference on Women, Beijing, September 1995.
- National Report of Greece: *The Physical and Sexual Violence Against Women*, Athens: December, 1990.
- Plummer, K. (1983): *Documents of life: An introduction to the problems and literature of a humanistic method*, London: Allen and Unwin.
- Reinharz, S. (1992): *Feminist Methods in Feminist Research*, Oxford: University Press.

Sanders, I.T. (1962): *Rainbow in the Rock*, Cambridge: Harvard University.

Safilios-Rothschild, C. (1967): A Comparison of Power Structure and Marital Satisfaction of Urban Greek and French Family, *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 29, No 2: 251-273.

Sarantakos, S. (1993): *Social Research*, London; McMillan.

Stanley, L. (1990) (e.d.): *Feminist Praxis: Research, Theory and Epistimology*, in *Feminist Sociology*, London: Routledge.

Strauss, A. and Corbin, J. (1990): *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*, London: Sage.

Walker, L. (1984): *The Battered Woman Syndrom*, New York: Springer.